

Convorbiri literare nr. 7(355), iulie 2025

Un autentic eveniment editorial

Adeseori am re trăit sentimentul multiplelor semnificații greu de cuprins, aproape mitologice, prin care dramaturgia lui Shakespeare și-a cucerit un nemuritor teme de interes, respect și prețuire timp de mai bine de patru secole. Despre infinitatea izvoarelor generate de miezul fiecărei piese și de întreaga lui creație, au scris ori mi-au vorbit nu puțini oameni de teatru și de cultură, în frunte cu Liviu Ciulei și Vlad Mugur, aceștia din urmă atunci când am înregistrat pentru Televiziune spectacolele cu *Hamlet* realizate de cei doi iluștri directori de scenă. De curând, un demers de o anvergură fără precedent privind confruntarea și devoalarea acestui univers din perspectiva literei și

Ion Parhon

spiritului textelor, căroră fiecare punere în scenă le va fi conferit, desigur, noi și noi valori interpretative, ni s-a înfățișat prin volumul „**Teatrul lui Shakespeare**”, ediția a II-a (2021), sub semnătura prof. univ. dr. **Corneliu Dumitriu**, publicat la Editura Didactică și Pedagogică. Este o ediție limitată, numărând doar o sută de exemplare, cu o arhitectură amplă și solid articulată, în care rigoarea și totodată opulența informației, însoțită în mod generos de bogăția detaliului și de o statistică benefic circumscrisă preocupărilor pentru sinteză, conferă acestei apariții editoriale meritele unui autentic eveniment al vieții noastre culturale. El împlinește virtuțile unui studiu aprofundat și ale disponibilităților remarcabile de interpretare intelectual-emoțională a fenomenului artistic, investite deja în cele 32 de cărți publicate anterior de autor, la edituri din țară și străinătate. La această pregătire teoretică s-a adăugat în chip fericit activitatea de profesor la UNATC și de Director de Catedră UNESCO a Institutului Internațional de Teatru, în această calitate autorul afirmându-se prin inițierea taberelor internaționale ale viitorilor actori și regizori sau prin implicarea fructuoasă a unor trupe de studenți din străinătate la Festivalul Internațional „Shakespeare” de la Craiova, dar și prin organizarea unui valoros turneu cu trei spectacole românești de teatru în mari citadele universitare ale învățământului artistic din New-Delhi, Singapore, Sydney, Seul, Beijing și Shanghai.

Primele părți ale volumului sunt destinate „Analizelor estetice ale tragediilor, comediilor și pieselor istorice”, cu numeroase și amănunțite referiri la filosofia fiecărei piese, intrigă și conflict, anatomia destinelor emblematice, natura acțiunilor și motivația acestora, ori cu pertinente observații legate de morfologia dramei, structura viselor, momentul Shakespeare în spațiul comediei, mecanismul comic, diversitatea

bufonilor sau viața înțeleasă prin suferință. Pe genericul explorării riguroase a capodoperelor shakespeareiene nu lipsește câte o „pată de culoare” rezervată chiar autorului lor, așa cum se întâmplă în ... epilogul la *Henric al VIII-lea*, unde dramaturgul îi îndeamnă pe cei care au urmărit spectacolul „să aplaude jocul actorilor, chiar dacă nu le-au plăcut tuturor la fel de mult cele înfățișate”. Cred că onestitatea, clarviziunea și minuțiozitatea „Analizelor estetice” asigură un coerent și edificator spectacol al lecturii, fapt ce se poate desprinde convingător și din cuvintele eminentului om de cultură Dan Grigorescu, găzduite în Postfața la volumul „Arheologia dramelor shakespeareiene – Tragediile”, apărut în 1997, la Editura „Athena Publishing House”: „Cartea profesorului Corneliu Dumitriu este o cercetare neafectată de disputa dintre critica veche și cea nouă asupra lui Shakespeare, un conflict acutizat atât de mult în ultimele decenii. Arhitectura lucrării conține, în prima sa parte, o analiză completă a tragediilor, într-un limbaj perfect lizibil, care și-a propus să fie un suport pentru descifrarea sensurilor uneori derutante ale tragediilor.”

Partea a cincea a volumului găzduiește „Trei studii de caz”. Mai întâi, ne vom întâlni cu „Vise, fantome, năluci și viziuni” misterioase, teribile ori spectaculoase, așa cum sunt întrupate în *Romeo și Julieta*, *Hamlet*, *Macbeth*, *Visul unei nopți de vară*, *Comedia erorilor*, *Furtuna*, *Richard al III-lea* și *Iulius Caesar*, precizările fiind însoțite de situații și referiri semnificative, așa cum vom afla mai ales în piesele *Hamlet* și *Macbeth*. Investigația ne introduce apoi în universul Puterii celor care conduc în lumea dramaturgiei shakespeareiene, adică în intimitatea tipologică a suveranilor, cu funcția lor dublă, „de călăi și de victime”. Printre cele 972 de personaje identificate în 39 de piese istorice, tragedii și comedii, autorul subliniază marea deosebire dintre „cei care conduc” în tragedii și cei din comedii, cu accente pe esența psihologică și comportamentală a suveranilor, conceptul de autoritate, fascinația pe care o generează complexitatea lăuntrică a unor celebri „arhitecți ai crimei”, așa cum au fost Richard al III-lea sau Macbeth. Discursul despre cei care conduc lumea în operele lui Shakespeare se încheie cu numele tuturor celor 65 de protagoniști și, mai ales, cu o insolită geografie a puterii, nu exhaustivă, dar foarte sugestivă pentru imaginea locurilor unde s-au petrecut evenimentele din aceste piese.

Surprinzător și de larg interes, nu numai pentru specialiști și cititorii avizați, ci și pentru publicul larg iubitor de teatru, este capitolul dedicat montărilor shakespeareiene din țara noastră, celor dinainte de cel de-al doilea război mondial și celor de după război, până în zilele noastre. În această binevenită incursiune, autorul a beneficiat de competentul sprijin (prin contract) oferit de Florica Ichim, Redactorul-șef al revistei „Teatrul azi”, iar pentru perioada 2008-2025, de acela al teatrologului Antoaneta Răchitan. Aflăm astfel că au avut loc 153 de premiere înainte de război și 422 de premiere după Al Doilea Război Mondial. Din rândul celor 23 de titluri pentru 153 de montări, cele mai numeroase (80) aparțin pieselor *Hamlet*, *Romeo și Julieta*, *Othello* și *Regele Lear*, iar din totalul celor 577 de montări realizate între 1793 și 2025, un clasament ar situa pe primele trei locuri piesele *Hamlet* (58), *Romeo și Julieta* (54), și

Visul unei nopți de vară (56), iar ca un fapt comparativ, putem afla din aceeași statistică și faptul că montarea comediilor a fost mai generoasă (422) față de aceea a tragediilor (148). Dacă v-ați întreba însă care sunt cele mai „shakespeariene” orașe din țară, prin numărul montărilor cu piesele marelui Will, statistica întreprinsă în volum vă răspunde cu precizie: tot printr-un clasament. Până la cel de Al Doilea Război Mondial, ordinea a fost București, Iași, Cluj și Craiova, iar după război, București, Cluj, Târgu Mureș, Timișoara, Craiova și Iași. Pe acest tărâm al clasamentelor, mai întotdeauna minat de orgolii și frustrări, noi am putea adăuga însă că sibienii și craiovenii au „motivele” lor de a se considera „norocoși”, prin numeroasele și uluitoarele montări semnate de veritabili monștri sacri din Europa și din întreaga lume, invitate la Festivalul internațional de teatru de la Sibiu și de Festivalul „Shakespeare” de la Craiova, care ne-au adus dovezi memorabile despre modernitatea domnului Shakespeare, “contemporanul nostru”.

Ultimele pagini ale cărții coincid în chip inspirat și poate empatic cu o minunată satisfacție de lectură, în care interesul specialistului este dublat de eterna bucurie a „poveștilor”, în centrul cărora se află nu mai puțin de 972 de eroi, adică toate personajele dramaturgiei shakespeariene. Publicat mai întâi în 2008, apoi tradus și editat în China, în limbile engleză și chineză, cu o prefață semnată de profesorul american David Chambers, de la Yale School of Drama, pe care o regăsim și în volumul acesta, „Dicționarul personajelor” impune prin plasticitatea necăutată și conciziunea „portretelor”, configurate fie de faptele personajului, fie de replicile sale decisive, fie de cuvintele rostite de celelalte personaje, împreună cu numeroasele notații, de o benefică complementaritate la adresa fiecărei piese. Expresivă și emoționantă este mărturisirea autorului, potrivit căreia la realizarea acestui Dicționar și-a imaginat totul ca pe o uriașă sală de spectacol, în care publicul ar fi fost așezat chiar pe scenă, lojele ar fi fost ocupate de cele 39 de piese, iar personajele principale, care ar fi ocupat fotoliile, ar fi urmat să-și depene fiecare firul propriei vieți și al morții cu prețul... nemuririi. Cu puterea magică a neîntrecutului Puck, din *Visul unei nopți de vară*, care pare să-l fi cucerit chiar și pe autorul cărții, noi ne-am simțit îndemnați, prin filele acestui Dicționar, ca pe aripile visului și ale inițiativei interpretative, să trăim aieva, împreună cu legendarele personaje, măreția sau abisul acelor destine sau, prin iscodirile memoriei afective, să revedem pentru câteva clipe nu puțini monștri sacri ai scenei românești, grăbiți să confere și ei acestor protagoniști ai Dicționarului dreptul de a stăruii în memoria noastră, odată cu cel de a spori prețuirea pentru marele dramaturg și pentru performanțele teatrului românesc. Prin toate acestea, cartea „**Teatrul lui Shakespeare**” își vădește unicitatea și viabilitatea nu numai ca un valoros instrument de lucru pentru cei inițiați, dar și ca un prilej ori un privilegiu de satisfacție intelectuală pentru „prietenii” mai vechi sau mai noi ai marelui Will.

Ion Parhon, critic de teatru

Nevoia de Shakespeare

Paul Aretzu

Corneliu Dumitriu, Teatrul lui Shakespeare: tragediile, comediile, piesele istorice, trei studii de caz și dicționarul personajelor (ediția a II-a, revizuită și adăugită), Editura Didactică și Pedagogică

Un răstimp de 14 ani a consacrat Corneliu Dumitriu, profesor la Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică „I. L. Caragiale” București, cercetării și interpretării teatrului shakespeareian, publicând periodic o serie de cărți dedicate tragediilor, comediilor și dramelor, precum și un dicționar al pieselor și personajelor „bardului din Stratford-upon-Avon”, adunându-le pe toate într-o vastă lucrare de sinteză, *Teatrul lui Shakespeare: tragediile, comediile, piesele istorice, trei studii de caz și dicționarul personajelor* (azi ajunsă, la a III-a ediție, revizuită și adăugită de către Editura Didactică și Pedagogică, București, în 2025, însoțită de o *Cronologie* realizată de Florica Ichim și actualizată de Antoaneta Răchitan).

După o sumară prezentare biobibliografică a „marelui Will” (locul și data nașterii, familia, atmosfera socială, teatrală, activitatea scriitoricească, cronologizarea pieselor), urmează secțiunea destinată tragediilor, folosindu-se ca metodă morfologia (descrierea) textelor și exegeza lor. Acestea sunt tratate fiecare în parte, prezentându-li-se structura pe acte, acțiunea, apoi, desprinzându-se „esența [lor] tragică”. Astfel, „*Titus Andronicus* este văzută ca „tragedia unei profunde dezordini morale” (p. 35), „Hamlet, un exemplu de OM al Renașterii. Zeii nu-l ajută în niciun fel, ca în Antichitatea greacă, ci el trebuie să repare singur cauza propriei suferințe” (p. 51), „Crima îl dezonorează pe Othello și-i distruge întregul portret al măreției morale. În final, el moare ca un uriaș care a fost învins” (p. 56), „Macbeth face din crimă un instrument de depășire a obstacolelor.” (p. 63).

Studierea tragediilor continuă cu analiza metodică a caracterelor, fiind evidențiate mai multe categorii (tematice) de personaje precum: *universul iubirii* (Romeo și Julieta, Othello și Desdemona, Hamlet și Ofelia, Antonio și Cleopatra

etc.), *împătimitii de putere* (Macbeth, Coriolan, Iuliu Cezar, Octavian, Aufidius etc.), *neputincioșii* (Lear, Cymbeline, Saturninus), *figuranții* (Priam, Duncan, Cleon, Polonius etc.), *arhitecții crimei* (Lady Macbeth, Iago, Brutus etc.), *disperații soartei* (Hamlet, Titus Andronicus, Timon din Atena).

Câteva considerații de construcție și de estetică a tragediei încheie acest prim capitol, ocupându-se de relația dintre realitate și reprezentarea artistică, de funcțiile multiple ale acestei specii, de rezonanța dintre conflictul interior și cel exterior al personajelor, de actualitatea mesajelor și recunoașterea problemelor noastre curente în teatrul lui Shakespeare, drama lor producând reacții și atitudini. Rolul Corului antic este preluat de monologul reflexiv sau descriptiv, făcând legătura dintre ins și comunitate. Personajele își asumă caractere ferme și consecvente pe tot parcursul acțiunii. Motivarea comportamentului eroilor are două surse – emoțională și etică. Aspectul tragic se naște din disperarea omului de a nu fi el însuși în momentele determinante, de a nu-și putea împlini propria misiune ori propriul interes, ca urmare a încălcării unei legi morale (declanșând astfel o vină). Drama este, uneori, rezultatul ciocnirii unor forțe antagonice, iar tragicul poate avea ca sursă fie nedreptatea suferită de eroi, fie cea provocată de către aceștia.

A doua parte a volumului analizează cele 14 comedii, descriindu-le conținutul („filosofia”), prezentând caractere de personaje și modalități estetice ale comicului. Fantasticul, visul, miracolul, confuzia personajelor imaginare facilitează obținerea efectelor comice. Prezența dragostei parcurge și ea o scală de la profunzime la superficialitate sau joacă. Preluați din reprezentațiile populare și ridicăți la un nivel reflexiv, bufonii shakespearieni devin niște oglinzi și niște cenzori ai derapajelor oamenilor, de la buna judecată.

Dintre mijloacele care pun în mișcare comicul, cel mai eficient este răsturnarea neașteptată a evoluției evenimentelor (surpriza și convertirea într-un final fericit). Producerea râsului este provocată de personaje și situații verosimile, convingătoare. Și de această dată, exegetul sistematizează riguros: *în personaje șirete și ambițioase, personaje care poartă o mască, oameni imorali aflați în scaunul puterii, personaje care visează cu ochii deschiși, idealistii rătăcitori prin viață, oamenii ce confundă viața cu carnavalul, personajele sigure de propriile calități, oscilând între ridicol și adevăr. Aspectul comic are și un caracter satiric, sancționând imoralitatea: „Comicul trădează impostura, iar râsul îi «pedepsește» pe cei demascați.”* (p. 325).

Partea a treia are în atenție cele 11 piese inspirate din istoria Angliei (marcată, în principal, de Războiul celor Două Roze), avându-i ca protagoniști pe câțiva dintre regii „care i-au produs fie liniște, fie neliniște socială, fie satisfacții și motive de mândrie națională, fie înfrângeri, umilințe și tulburări încheiate cu

evenimente sângeroase.” (p. 333). Scenariile se vor împărți între două feluri de abordări, cea a *ceremoniei* regalitatea sacralizată) și cea a *realității* istorice (*lumea obiectivă*, plină de patimi, de metehne), iar personajele principale își vor împărți rolurile de *călău* și de *victimă*, de salvatori ai țării sau de egoiști urmărind scopuri oculte, recurgând la nedreptăți și la crime (în lupta pentru putere).

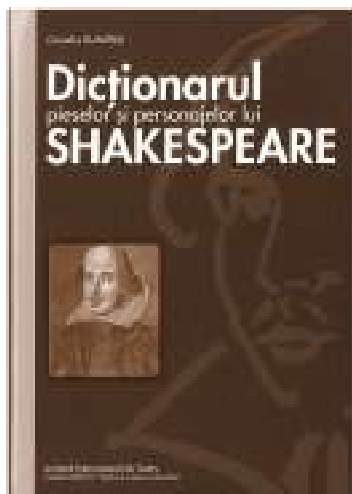
Ultima parte a cărții cuprinde un valoros *Dicționar al personajelor lui Shakespeare* (972, „de la regi, la hoți, de la prințese, la prostituate, de la Jupiter la Jacques, de la călugări, la bufoni, de la Falstaff, la Prima Zână”, din *Cuvânt-înainte* al lui David Chambers, profesor la Yale University), aflând că cele 38 de piese ale acestuia conțin 884.867 de cuvinte. Precursori în acest domeniu au fost Alexander Schmidt, care a elaborat, în Anglia, un *Lexicon Shakespeare* (1902) și Francis Griffin Stokes cu *Dicționarul personajelor și al numelor proprii din opera lui Shakespeare* (1924), editat tot în Anglia.

Este reconfortantă, încurajatoare o astfel de carte despre Shakespeare, de întoarcere la lumea stabilă, fundamental culturală și profundă, astăzi, în vremurile noastre foarte grăbite.

Paul Aretzu

Dicționarul pieselor și personajelor lui Shakespeare de Corneliu Dumitriu

(2008 – ediția în limba română; și în 2010 – ediția bilingvă engleză-chineză,
editată la Shanghai – CHINA, cu o prefață a Profesorului David Chambers,
de la Yale University of Drama, USA)

Ediția în limba română, 2008

Precursorii științifici ai acestui Dicționar sunt *Lexiconul Shakespeare* a lui Alexander Schimdt (Anglia, 1902) și *Dicționarul personajelor și al numelor proprii din opera lui Shakespeare*, de Francis Griffin Stockes (Anglia, 1924).

În România, *Dicționarul pieselor și personajelor shakespeareiene* apare în 2008, și a fost editat de către Catedra UNESCO a Institutului Internațional de Teatru.

Ediția bilingvă engleză-chineză, editată la Shanghai – China, a apărut în 2010, cu o prefață a profesorului David Chambers de la Yale University of Drama, USA.

Ediția bilingvă engleză-chineză, 2010

Profesor David Chambers

*

Prefață la ediția din 2010, a *Dicționarului bilingv engleză-chineză* editat în China, din inițiativa Academiei de Teatru din Shanghai.

972 de personaje shakespeariene vorbesc în acest dicționar bilingv (engleză-chineză) cu 884.647 de cuvinte. Hamlet are cel mai mult de spus într-o singură piesă, aproximativ 7.350 de cuvinte. Aceste 972 de personaje variază de la regi la hoți, de la prințese la prostituate, de la călugări la bufoni, de la Falstaff la Prima Zână. Ei provin din toate colțurile a ceea ce este acum Europa: desigur Anglia, Italia în al doilea rând, Franța după aceea, apoi Grecia dar și Danemarca, Norvegia, Polonia, Rusia, Boemia, Croația, Cipru, Sicilia și Spania, dar și Libanul, Egiptul, Marocul și Algerul din sudul Mediteranei, până în India, Siria și Mesopotamia. Aceste caractere fac referiri la unele locuri și mai îndepărtate, precum ar fi Mongolia și Antipozii de la capătul lumii.

Treizeci și opt de piese, cu 972 de personaje, în 122 de locații, vorbind 884.867 de cuvinte, toate scrise, după cum sugerează dovezile pe care le avem, într-o perioadă de douăzeci și șase de ani, adică cu o medie de 1,5 piese pe an. Aceste texte cuprind cea mai mare colecție de piese scrise vreodată de un singur autor. Prezența și impactul lor global, nu numai astăzi, ci încă din epoca elisabethană a fost, incomensurabil, cu siguranța la fel de mare ca a celor mai importante scrieri religioase, politice și filosofice din toate timpurile.

Astăzi, țineți această carte în mână: un dicționar bilingv, chinez-englez, scris de un universitar român și prefațat de un regizor american, care se revendică parțial de la artiști și cercetători britanici de acum un secol, totul în căutare de scris și de dramă, de la un dramaturg care a murit acum patru secole. Toată lumea este o scenă, iar Shakespeare pare că a înfășurat un brâu în jurul pământului (...).

Sarcina acestui dicționar este de a realiza o analiză completă a fiecărei piese și a fiecărui personaj, adică o lectură plină de viață (...).

Shakespeare, pe lângă un mare dramaturg, a devenit totodată un limbaj internațional care s-a dovedit a fi unul dintre cele mai extraordinare moduri de transcendere a barierelor prin care oamenii pot vorbi între ei (...).

Acest remarcabil dicționar bilingv, în limbile engleză și chineză, pregătit de profesorul Corneliu Dumitriu din București (România), este o mărturie vie a cuvintelor londonezului Dominic Dropomgoole. La fel sunt toate cuvintele lui Shakespeare, în orice limbă ar fi ele. **Cuvinte...Cuvinte... Cuvinte...**

David Chambers

Profesor

Yale University: Theatre and Performans Studies

USA